

## საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობა როგორც გეოტურიზმის რესურსი და მათი ტურისტული პოტენციალის შეფასების ინდექსის შემუშავება

<sup>1</sup>მანანა ალადაშვილი, ასოცირებული პროფესორი, ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-6558-2542>

<sup>2</sup>მაია ხეჩიკაშვილი ს ასოცირებული პროფესორი, <https://orcid.org/0009-0002-6558-2542>

<sup>3</sup>თამარ თამარაშვილი, ასოცირებული პროფესორი

<sup>1</sup>საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, <sup>2</sup>ა(ა)იპ - საქართველოს საპატრიარქოს წმინდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტი, <sup>3</sup>იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

DOI: <https://doi.org/10.52340/spectri.2026.13.01.04>

### აბსტრაქტი

საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობა ქვეყნის პრეისტორიული და არქეოლოგიური მემკვიდრეობის მნიშვნელოვანი კომპონენტია, რომლის ტურისტული პოტენციალი ჯერ კიდევ არასრულად არის შესწავლილი და ათვისებული. მეგალითური და ციკლოპური ნაგებობების მნიშვნელობა განისაზღვრება არა მხოლოდ მათი ისტორიული, არქეოლოგიური და კულტურული ღირებულებით, არამედ ბუნებრივ გარემოსთან, რელიეფთან, ლანდშაფტთან და სივრცით კონტექსტთან ურთიერთკავშირით. შესაბამისად, მათი ტურისტული გამოყენების შეფასება მოითხოვს კომპლექსურ მიდგომას, რომელიც ერთდროულად გაითვალისწინებს როგორც მემკვიდრეობის რესურსულ ღირებულებას, ისე ტურისტული გამოყენებისათვის არსებულ პირობებს.

კვლევის მიზანია საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის გეოტურისტული პოტენციალის შეფასებისათვის ადაპტირებული რაოდენობრივი ინსტრუმენტის - მეგალითური გეომემკვიდრეობის ტურისტული პოტენციალის შეფასების ინდექსი (MGTAI) - შემუშავება და მისი საპილოტე გამოცდა აბულისა და გოხნარის მეგალითურ ობიექტებზე. შემოთავაზებული მოდელი აერთიანებს ორ ძირითად კომპონენტს: **რესურსულ გეოტურისტულ პოტენციალს (RGP)** და **ტურისტულ მზადყოფნას (TR)**. შეფასება ეფუძნება 10 კრიტერიუმს, რომელთაგან ხუთი რესურსულ, ხოლო ხუთი ტურისტული მზადყოფნის კომპონენტს მიეკუთვნება. თითოეული კრიტერიუმი ფასდება 0–5-ქულიანი სკალით, ხოლო კრიტერიუმების მნიშვნელობა წარმოდგენილია წინასწარ განსაზღვრული წონებით.

საპილოტე შეფასების შედეგად, აბულის მეგალითურმა ობიექტმა MGTAI-ის 100-ქულიან სისტემაში 84.0 ქულა, ხოლო გოხნარმა 61.0 ქულა მიიღო. აბულის რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი (RGP) შეფასდა 58.0 ქულით 60-დან, ხოლო ტურისტული მზადყოფნა (TR) - 26.0 ქულით 40-დან. გოხნარის შესაბამისმა მაჩვენებლებმა 46.0 და 15.0 ქულა შეადგინა. მიღებული შედეგები აჩვენებს, რომ ორივე ობიექტის რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი აღემატება მათ მიმდინარე ტურისტული მზადყოფნის დონეს, რაც მიუთითებს არსებული მემკვიდრეობითი რესურსის ტურისტულ პროდუქტად გარდაქმნისთვის დამატებითი პირობების შექმნის საჭიროებაზე.

დასკვნა: მაღალი მემკვიდრეობითი და ლანდშაფტური ღირებულება ავტომატურად არ ნიშნავს ობიექტის მაღალ ტურისტულ მზადყოფნას. შესაბამისად, MGTAI შეიძლება გამოყენებულ იქნეს არა მხოლოდ მეგალითური ობიექტების რანჟირების, არამედ მათი ტურისტული განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრისა და მემკვიდრეობის დაცვისა და ტურისტული გამოყენების ინტერესების დაბალანსების ინსტრუმენტად.

**საკვანძო სიტყვები:** მეგალითური მემკვიდრეობა; გეოტურიზმი; გეომემკვიდრეობა; ტურისტული პოტენციალი; ტურისტული მზადყოფნა; MGTAI; AHP; აბული; გოხნარი; საქართველო.

## Georgia's Megalithic Heritage as a Geotourism Resource and the Development of an Index for Assessing Its Tourism Potential

<sup>1</sup>Manana Aladashvili, Associate Professor, <sup>2</sup>Maia Khechikashvili, Associate Professor

<sup>3</sup>Tamar Tamarashvili, Associate Professor

<sup>1</sup>Georgian Technical University, <sup>2</sup>Saint Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, <sup>3</sup>Iakob Gogebashvili Telavi State University

### Abstract

Georgia's megalithic heritage constitutes an important component of the country's prehistoric and archaeological heritage, yet its tourism potential remains insufficiently studied and utilized. The significance of megalithic and Cyclopean structures is determined not only by their historical, archaeological, and cultural value, but also by their interrelationship with the natural environment, terrain, landscape, and spatial context. Accordingly, assessing their potential for tourism use requires a comprehensive approach that considers both the resource value of the heritage and the conditions necessary for its tourism utilization.

The aim of this study is to develop and pilot-test a quantitative assessment tool—the **Megalithic Geoheritage Tourism Potential Assessment Index (MGTAI)**—adapted to the evaluation of the geotourism potential of Georgia's megalithic heritage. The index was pilot-tested on the Abuli and Gokhnari megalithic sites. The proposed model integrates two principal components: **Resource Geotourism Potential (RGP)** and **Tourism Readiness (TR)**. The assessment is based on 10 criteria, five representing the resource component and five addressing tourism readiness. Each criterion is evaluated on a 0–5 scale, with predetermined weights assigned according to its relative importance.

The pilot assessment resulted in an MGTAI score of 84.0 out of 100 for the Abuli site and 61.0 for Gokhnari. Abuli's Resource Geotourism Potential (RGP) was assessed at 58.0 out of 60, while its Tourism Readiness (TR) reached 26.0 out of 40. The corresponding scores for Gokhnari were 46.0 and 15.0, respectively. The results demonstrate that the resource-based geotourism potential of both sites exceeds their current level of tourism readiness, indicating the need for additional conditions and targeted interventions to transform existing heritage resources into viable tourism products.

The main finding of the study is that **high heritage and landscape value does not automatically imply a high level of tourism readiness**. Therefore, MGTAI can be used not only to rank megalithic sites according to their tourism potential, but also as a decision-support tool for identifying tourism development priorities and balancing heritage conservation with tourism use.

**Keywords:** megalithic heritage; geotourism; geoheritage; tourism potential; tourism readiness; MGTAI; AHP; Abuli; Gokhnari; Georgia.

## შესავალი

### კვლევის აქტუალობა

კულტურული და ბუნებრივი მემკვიდრეობის ინტეგრაცია ტურიზმში თანამედროვე მდგრადი ტერიტორიული განვითარების ერთ-ერთ წამყვან მიმართულებად ჩამოყალიბდა. (Farsani et al., 2011, 2014). ბოლო ათწლეულებში საერთაშორისო სამეცნიერო კვლევებში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ისეთი უნიკალური ობიექტების ათვისებას, რომლებიც აერთიანებს ისტორიულ, არქეოლოგიურ, გეოლოგიურ, ლანდშაფტურ და საგანმანათლებლო ღირებულებებს. ამ კონტექსტში მეგალითური მემკვიდრეობა წარმოადგენს განსაკუთრებულ გეოკულტურულ რესურსს: იგი არა მხოლოდ უძველესი საზოგადოების მატერიალური და რიტუალური კვალის შესწავლის საშუალებას იძლევა, არამედ ქმნის მყარ საფუძველს გეოტურიზმისა და კულტურული ტურიზმის სინთეზისათვის. (Renfrew, 1973; Scarre, 2002; Smith, 2006; Richards, 2011)

მეგალითური ძეგლების მართვის საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ სწორად დაგეგმილი ინტერპრეტაციის, კონსერვაციისა და პოპულარიზაციის პირობებში, აღნიშნული ობიექტები ყალიბდება მაღალი მიმზიდველობის ტურისტულ დესტინაციებად (მაგ., Stonehenge, Malta Megalithic Temples). მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში მეგალითური მემკვიდრეობა წარმატებით გამოიყენება კულტურული იდენტობის განმტკიცების, ადგილობრივი ეკონომიკის სტიმულირებისა და მდგრადი ტურიზმის ხელშეწყობის ინსტრუმენტად. (Farsani et al., 2011, 2014; Richards, 2011).

საქართველოს ტერიტორიაზე (განსაკუთრებით სამცხე-ჯავახეთსა და ქვემო ქართლში) არსებული მეგალითური კომპლექსები ქვეყნის უძველესი კულტურულ-ისტორიული მემკვიდრეობის ფუნდამენტურ ნაწილს წარმოადგენს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია მათი ორგანული კავშირი ვულკანურ და გეომორფოლოგიურად უნიკალურ ლანდშაფტებთან, რაც განსაზღვრავს მათ მაღალ გეოტურისტულ ღირებულებას. (Brilha et al., 2018; Hose, 2012). თუმცა, მიუხედავად ამ რესურსის მასშტაბურობისა, საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული პოტენციალი ჯერ კიდევ არასაკმარისად არის სისტემატიზებული და ინტეგრირებული ეროვნული ტურიზმის განვითარების სტრატეგიებში.

კვლევის აქტუალობას კიდევ უფრო ზრდის თანამედროვე ტურისტული ბაზრის ტენდენციები: მომხმარებელთა მოთხოვნა სულ უფრო მეტად ორიენტირდება ავთენტურ გამოცდილებაზე, საგანმანათლებლო ტურიზმსა და ნაკლებად ათვისებული რეგიონული მიმართულებების აღმოჩენაზე. შესაბამისად, მეგალითური მემკვიდრეობის რაოდენობრივი შეფასება და პრიორიტეტიზაცია წარმოადგენს საქართველოს რეგიონული განვითარებისა და ტურისტული პროდუქტების დივერსიფიკაციის მნიშვნელოვან წინაპირობას.

### კვლევის პრობლემა

კვლევის ძირითადი სამეცნიერო და პრაქტიკული პრობლემა მდგომარეობს საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის გეოტურისტული პოტენციალის შეფასებისა და მისი ტურისტულ-რეკრეაციულ სისტემაში ინტეგრირების მეთოდოლოგიური მექანიზმების არასაკმარის განვითარებაში. მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს, განსაკუთრებით სამცხე-ჯა-

ვახეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონებში, წარმოდგენილია მნიშვნელოვანი ისტორიული, არქეოლოგიური, კულტურული და ლანდშაფტური ღირებულების მქონე მეგალითური ობიექტები, მათი გეოტურისტული პოტენციალი ერთიანი და მრავალკრიტერიუმიანი მიდგომით სათანადოდ არ არის შეფასებული და პრიორიტეტიზებული.

არსებული მდგომარეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან პრობლემას წარმოადგენს ობიექტების მემკვიდრეობითი და რესურსული ღირებულების, მათი ტურისტული მიმზიდველობისა და ფაქტობრივი ტურისტული მზადყოფნის კომპლექსური შეფასების ნაკლებობა. აღნიშნული ართულებს ობიექტების შედარებით შეფასებას, განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრას და შესაბამისი მართვითი გადაწყვეტილებების მიღებას.

შესაბამისად, კვლევის პრობლემას წარმოადგენს ისეთი მრავალკრიტერიუმიანი შეფასების მიდგომის საჭიროება, რომელიც შესაძლებელს გახდის მეგალითური ობიექტების გეოტურისტული პოტენციალის სისტემურ შეფასებას, მათი ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენას და რესურსული პოტენციალისა და ტურისტული მზადყოფნის ურთიერთმიმართების განსაზღვრას.

### **კვლევის მიზანი**

კვლევის მიზანია საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის გეოტურისტული პოტენციალის კომპლექსური შეფასება და მისი შეფასებისა და პრიორიტეტიზაციისათვის მრავალკრიტერიუმიანი გადაწყვეტილების მიღების მიდგომაზე (MCDM), კერძოდ, ანალიტიკური იერარქიის პროცესზე (AHP) დაფუძნებული მეგალითური გეომემკვიდრეობის ტურისტული შეფასების ინდექსის (MGTAI) შემუშავება და პილოტური აპრობაცია.

### **კვლევის ამოცანები**

დასახული მიზნის მისაღწევად კვლევა ითვალისწინებს შემდეგი ამოცანების შესრულებას:

- 1.თეორიული და საერთაშორისო გამოცდილების ანალიზი** - გეომემკვიდრეობის, გეოტურიზმისა და მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული შეფასების თანამედროვე თეორიული და მეთოდოლოგიური მიდგომების შესწავლა, მათ შორის მრავალკრიტერიუმიანი გადაწყვეტილების მიღების (MCDM) და AHP მეთოდების განხილვა;
- 2.შეფასების კრიტერიუმების განსაზღვრა** - საქართველოს მეგალითური ობიექტების გეოტურისტული პოტენციალის შეფასებისათვის შესაბამისი კრიტერიუმებისა და ქვეკრიტერიუმების იდენტიფიცირება და მათი სამეცნიერო დასაბუთება;
- 3.შეფასების ინდექსის შემუშავება** - მეგალითური გეომემკვიდრეობის ტურისტული შეფასების ინდექსის (MGTAI) ფორმირება AHP მეთოდოლოგიის გამოყენებით, კრიტერიუმების შედარებითი მნიშვნელობისა და შესაბამისი წონების განსაზღვრა;
- 4.პილოტური ემპირიული კვლევის ჩატარება** - შემუშავებული MGTAI-ის აპრობაცია ახულის ციკლოპურ ციხესა და გოხნარის მეგალითურ კომპლექსზე, მათი გეოტურისტული პოტენციალის შედარებითი შეფასების მიზნით;
- 5.რესურსულ პოტენციალსა და ტურისტულ მზადყოფნას შორის განსხვავებების გამოვლენა** - ობიექტების მემკვიდრეობითი და რესურსული ღირებულების, ტურისტული მიმზიდველობისა და არსებული ინფრასტრუქტურული და ორგანიზაციული მზადყოფნის ურთიერთმიმართების შეფასება;
- 6.მართვითი რეკომენდაციების შემუშავება** - მიღებული შედეგების საფუძველზე მეგალითური ობიექტების კონსერვაციის, ტურისტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესების, ინტერპრეტაციისა და გეოტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირებისათვის შესაბამისი რეკომენდაციების ფორმულირება.

### ლიტერატურის მიმოხილვა

თანამედროვე სამეცნიერო ლიტერატურაში მეგალითური მემკვიდრეობა განიხილება არა როგორც მხოლოდ არქეოლოგიური ან არქიტექტურული ობიექტების ერთობლიობა, არამედ როგორც მრავალგანზომილებიანი კულტურული და ლანდშაფტური ფენომენი. იგი აერთიანებს მატერიალურ მემკვიდრეობას, ისტორიულ მემკვიდრეობას, სოციალურ ურთიერთობებს, რიტუალურ პრაქტიკებსა და ბუნებრივ გარემოს.

კლასიკურ შრომებში (Renfrew, 1973) მეგალითური ძეგლების წარმოშობას საზოგადოების სოციალურ განვითარებას, კოლექტიურ ორგანიზებასა და საერთო რიტუალური სივრცეების ჩამოყალიბებას უკავშირებს, ხოლო (Scarre, 2002) მათ კულტურული ლანდშაფტის განუყოფელ ნაწილად განიხილავს. შესაბამისად, მეგალითური ობიექტის მნიშვნელობა არ შემოიფარგლება მისი ფიზიკური სტრუქტურით - იგი მჭიდროდ არის დაკავშირებული იმ სივრცე-დროით კონტექსტსა და კულტურულ მნიშვნელობებთან, რომლებშიც იგი არსებობს.

მემკვიდრეობის თანამედროვე კონცეფციის მიხედვით, კულტურული მემკვიდრეობა არ არის მხოლოდ წარსულიდან შემორჩენილი სტატიკური მატერიალური ობიექტი; მისი ღირებულება განისაზღვრება თანამედროვე საზოგადოების მიერ წარმოებული და ინტერპრეტირებული მნიშვნელობების სისტემით (Smith, 2006). ამ მიდგომას ავითარებს კულტურული ტურიზმის თანამედროვე კვლევებიც, სადაც ტურისტული გამოცდილება სულ უფრო მეტად ეფუძნება ცოდნას, ავთენტურობას, ემოციასა და ადგილობრივ კულტურასთან ურთიერთქმედებას (Richards, 2011). შესაბამისად, მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული ათვისება მოითხოვს არა მხოლოდ ობიექტების ფიზიკურ კონსერვაციას, არამედ მათი ისტორიული, კულტურული და ლანდშაფტური მნიშვნელობის ჯეროვან ინტერპრეტაციას.

მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული პოტენციალის შესწავლა მჭიდროდ უკავშირდება გეომემკვიდრეობისა და გეოტურიზმის თანამედროვე კვლევით კონცეფციებს. გეოტურიზმი ეფუძნება გეომემკვიდრეობის არსებობას, მის ინვენტარიზაციას, ხელმისაწვდომობასა და ინტერპრეტაციას.

თანამედროვე ლიტერატურის ანალიზი მიუთითებს, რომ გეომემკვიდრეობის შეფასების მეთოდები, რომლებიც თავდაპირველად მხოლოდ სამეცნიერო-ექსპერტულ საჭიროებებზე იყო ორიენტირებული, სულ უფრო მეტად ითვალისწინებს ტურისტულ-ესთეტიკურ და ლოგისტიკურ პარამეტრებს: ვიზუალურ მიმოხილვადობას, უნიკალურობას, ხელმისაწვდომობას, უსაფრთხოებასა და საგანმანათლებლო პოტენციალს (Štrba et al., 2023).

ამ თვალსაზრისით, განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს მრავალკრიტერიუმიანი გადაწყვეტილების მიღების (Multi-Criteria Decision-Making – MCDM) მეთოდების განვითარება. თანამედროვე კვლევები ადასტურებს, რომ გეოტურისტული პოტენციალის განსაზღვრა მხოლოდ ერთი მახასიათებლის საფუძველზე მეთოდოლოგიურად არასაკმარისია. მაგალითად:

- **MCDM ხელმისაწვდომობის მოდელი** (2024): გეოსაიტების შეფასებისას გააერთიანა სივრცითი ხელმისაწვდომობა, ინფრასტრუქტურასთან სიახლოვე, სამეცნიერო ღირებულება და გეომორფოლოგიური პარამეტრები.
- **Fuzzy-Rough MCDM მოდელი** (Zorlu et al., 2024): გეომემკვიდრეობის რაოდენობრივი შეფასებისას მოახდინა სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, ტურისტული და დეგრადაციის რისკის პოტენციალის ინტეგრირება, რაც ფუნდამენტურია მდგრადი გეოტურიზმისათვის.
- **Acheron-Parga-ს რეგიონის კვლევა** (2024): 28 გეოსაიტის შეფასების საფუძველზე აჩვენა, რომ გეოლოგიურ ღირებულებასთან ერთად აუცილებელია სოციალურ-ეკონომიკური, კულტურული და ციფრული (ვებ-რუკების) კომპონენტების გათვალისწინება.

თანამედროვე ლიტერატურაში სულ უფრო აქტუალური ხდება მემკვიდრეობის ტურისტული გამოყენების, კონსერვაციისა და დეგრადაციის რისკების ერთობლივი შეფასება. 2025

წლის კვლევებმა გეოსაიტების დეგრადაციის რისკის შეფასებისათვის დანერგეს MCDM მოდელები, რომლებიც ითვალისწინებს ძეგლების კონსერვაციას..

ეს მიდგომა განსაკუთრებით რელევანტურია მეგალითური ძეგლებისათვის. მიუხედავად მაღალი ისტორიულ-ესთეტიკური ღირებულებისა, მათი ტურისტული ექსპლუატაცია უკავშირდება ფიზიკური დაზიანების, ვანდალიზმის, ნიადაგის ეროზიისა და ლანდშაფტური დეგრადაციის რისკებს. შესაბამისად, ტურისტული პოტენციალი ვერ განისაზღვრება მხოლოდ რესურსის მიმზიდველობით; აუცილებელია მისი უსაფრთხოების, ინფრასტრუქტურული მზადყოფნისა და კონსერვაციული მდგომარეობის გათვალისწინება.

საქართველოს კონტექსტში ამ საკითხს ფუნდამენტური მნიშვნელობა ენიჭება. ხოზრევანიძის, ალადაშვილისა და ქობლიანიძის (2026) კვლევამ „გეოტურიზმი და გეომემკვიდრეობის დაცვა: მდგრადი განვითარების და ვიზიტორთა მართვის მოდელები“ აჩვენა, რომ ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის მართვისას კრიტიკულია ტურისტული გამტარუნარიანობის განსაზღვრა. ავტორებმა გააანალიზეს:

- ფიზიკური გამტარუნარიანობა (Physical Carrying Capacity – PCC);
- რეალური გამტარუნარიანობა (Real Carrying Capacity – RCC);
- ეფექტური გამტარუნარიანობა (Effective Carrying Capacity – ECC);
- დასაშვები ცვლილებების ზღვრის (Limits of Acceptable Change – LAC) კონცეფცია.

აღნიშნული ადასტურებს, რომ **მაღალი ტურისტული პოტენციალის არსებობა ავტომატურად არ ნიშნავს ობიექტის ტურისტულ მზადყოფნას**, რაც ამყარებს წინამდებარე კვლევაში RGP და TR კომპონენტების დიქტომიურ გამოიჯენას.

გეომემკვიდრეობის დაცვისა და მდგრადი ტურიზმის ინტეგრირების გლობალურ მოდელს წარმოადგენს **UNESCO Global Geoparks**. 2026 წლის მონაცემებით, იუნესკოს გეოპარკების ქსელი აერთიანებს **241 გეოპარკს 51 ქვეყანაში**. გეოპარკის კონცეფცია გულისხმობს გეოლოგიური, არქეოლოგიური და კულტურული მემკვიდრეობის სინერგიას ტერიტორიულ ინტეგრირებულ განვითარებასთან, სადაც წამყვანი როლი ენიჭება ადგილობრივი თემის სოციალურ-ეკონომიკურ სარგებელსა და საგანმანათლებლო ტურიზმს (**SDGs / Sustainable Development Goals**).

საქართველოს მაღალმთიან რეგიონებში არსებული მეგალითური ძეგლები სწორედ ამგვარ კომპლექსურ ლანდშაფტებს ქმნიან, რაც იძლევა მათი ინტეგრირების შესაძლებლობას გეოტურიზმში, საგანმანათლებლო, სათავგადასავლო და თემზე დაფუძნებულ (Community-Based Tourism) ტურიზმში.

### საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობა

საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობა ქვეყნის პრეისტორიული და არქეოლოგიური მემკვიდრეობის მნიშვნელოვანი, თუმცა ტურისტული თვალსაზრისით ჯერ კიდევ არასაკმარისადაა ათვისებული. იგი წარმოდგენილია სხვადასხვა ტიპის ქვის მონუმენტური ნაგებობებით, მათ შორის ციკლოპური სიმაგრეებით, გამაგრებული დასახლებებით, ქვის კომპლექსებითა და სხვა არქეოლოგიური სტრუქტურებით. (Renfrew, 1973; Scarre, 2002). ამ ობიექტების მნიშვნელობა მხოლოდ მათი არქეოლოგიური ან ისტორიული ღირებულებით არ განისაზღვრება. მათი განსაკუთრებული პოტენციალი დაკავშირებულია ბუნებრივ გარემოსთან, ლანდშაფტთან, რელიეფთან, ვიზუალურ აღქმასთან და იმ სივრცით კონტექსტთან, რომელშიც ისინი ჩამოყალიბდა. (Scarre, 2002; Hose, 2012).

საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თავისებურებას წარმოადგენს **ობიექტისა და ლანდშაფტის ურთიერთკავშირი**. ბევრი ციკლოპური ნაგებობა განლაგებულია მაღლობებზე, მთის ფერდობებზე ან ბუნებრივად სტრატეგიულ ადგილებში.

შესაბამისად, ასეთი ობიექტის ტურისტული ღირებულება მხოლოდ ნაგებობის დათვალიერებით არ ამოიწურება და მოიცავს პანორამულ ხედებს, რელიეფს, ბუნებრივ გარემოსა და ისტორიული სივრცის აღქმას. (Scarre, 2002; Hose, 2012).

ამგვარი თავისებურება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია გეოტურიზმის კონტექსტში, რადგან მეგალითური ობიექტი შეიძლება განვიხილოთ როგორც **ბუნებრივი და კულტურული მემკვიდრეობის ურთიერთქმედების სივრცე**. სწორედ ამ მიდგომას ეყრდნობა წინამდებარე კვლევა.

მიდგომა შეესაბამება საქართველოში გეოტურიზმისა და გეომემკვიდრეობის მდგრადი მართვის თანამედროვე ხედვასაც, რომლის მიხედვითაც გეოტურისტული რესურსის გამოყენება უნდა ეფუძნებოდეს ბუნებრივი და კულტურული ღირებულებების დაცვას, ვიზიტორთა მართვასა და ტერიტორიის ტურისტული დატვირთვის შესაბამის დაგეგმვას (ხოზრევანიძე, ალადაშვილი და ქობლიანიძე, 2026).

საქართველოს მასშტაბით განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა **სამცხე-ჯავახეთისა და ქვემო ქართლის რეგიონებს**, სადაც თავმოყრილია სხვადასხვა ტიპისა და მასშტაბის ციკლოპური და მეგალითური ნაგებობები.

### **სამცხე-ჯავახეთის მეგალითური მემკვიდრეობა**

სამცხე-ჯავახეთი საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი სივრცეა. რეგიონის გამორჩეულობა განპირობებულია როგორც ციკლოპური ნაგებობების არსებობით, ისე მათი მაღალმთიან ვულკანურ ლანდშაფტთან ურთიერთკავშირით.

რეგიონის მეგალითური ძეგლები განსაკუთრებით საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ ბუნებრივი რელიეფი ხშირად თავად არის ნაგებობის ფუნქციური და ვიზუალური კონტექსტის ნაწილი. ეს ქმნის შესაძლებლობას, რომ არქეოლოგიური ობიექტები განხილულ იქნეს არა ცალკეულ ნაგებობებად, არამედ **კულტურული ლანდშაფტის კომპონენტებად**.

### **აბულის ციკლოპური ციხე**

აბულის ციკლოპური ციხე კვლევის ერთ-ერთ საპილოტე ობიექტს წარმოადგენს. იგი მდებარეობს ნინოწმინდის მუნიციპალიტეტში, პატარა აბულის მთის სამხრეთ კალთაზე, დაახლოებით 2 700 მ სიმაღლეზე. ოფიციალური ტურისტული წყარო მას აღწერს როგორც ბაზალტის დიდი ლოდებით აგებულ მეგალითურ/ციკლოპურ ნაგებობას; კედლების ცალკეულ მონაკვეთებში სიმაღლე დაახლოებით 5 მეტრს, ხოლო სიგანე დაახლოებით 3 მეტრს აღწევს.

აბულის განსაკუთრებულობას მნიშვნელოვნად განაპირობებს მისი **მაღალმთიანი მორენული ლანდშაფტი**. ციხე უშუალოდ არის დაკავშირებული დიდი ზომის ქვის მასივებთან და ბუნებრივ რელიეფთან, რაც მას არა მხოლოდ არქეოლოგიურ, არამედ გეოლანდშაფტურ მნიშვნელობასაც ანიჭებს.

ამავე დროს, მაღალი რესურსული ღირებულება არ ნიშნავს ავტომატურად მაღალ ტურისტულ მზადყოფნას. გეოტურისტული რესურსის ეფექტიანი გამოყენება საჭიროებს ვიზიტორთა ნაკადების, ტერიტორიის გამტარუნარიანობის, უსაფრთხოების, ინფრასტრუქტურული უზრუნველყოფისა და კონსერვაციის პირობების გათვალისწინებას (ხოზრევანიძე, ალადაშვილი და ქობლიანიძე, 2026).

ტურისტული თვალსაზრისით აბული აერთიანებს რამდენიმე კომპონენტს:

- არქეოლოგიურ და ისტორიულ მემკვიდრეობას;
- მეგალითურ არქიტექტურას;
- მაღალმთიან ლანდშაფტს;
- საფეხმავლო და სათავგადასავლო გამოცდილებას;
- პანორამულ ხედებს;
- ბუნებრივ და კულტურულ რესურსებს შორის ურთიერთკავშირს.

ამავე დროს, მაღალი რესურსული ღირებულება არ ნიშნავს ავტომატურად მაღალ ტურისტულ მზადყოფნას. ოფიციალური ტურისტული აღწერაც მიუთითებს, რომ ძეგლამდე მისვლა დაკავშირებულია ციცაბო და ქვიან გზასთან.

სწორედ ეს წინააღმდეგობა - **მაღალი რესურსული ღირებულება და შედარებით დაბალი ტურისტული მზადყოფნა** - ქმნის აბულის MGTAI (Megalithic Geoheritage Tourism Assessment Index)-ით, მეგალითური გეომემკვიდრეობის ტურისტული პოტენციალის შეფასების ინდექსი, შეფასების განსაკუთრებულ მნიშვნელობას.

#### **შაორის ციკლოპური ციხე**

შაორის ციკლოპური კომპლექსი წარმოადგენს ჯავახეთის მეგალითური მემკვიდრეობის კიდევ ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს. მისი მნიშვნელობა განპირობებულია როგორც არქიტექტურული თავისებურებებით, ისე ბუნებრივ რელიეფთან კავშირით.

შაორის მსგავსი ობიექტები განსაკუთრებით საინტერესოა გეოტურიზმისთვის, რადგან მათი ვიზუალური და სივრცითი აღქმა შეუძლებელია მიმდებარე ლანდშაფტისგან დამოუკიდებლად. შესაბამისად, მათი ტურისტული გამოყენებისას მიზანშეწონილია არა მხოლოდ ციხის, არამედ მთლიანად ისტორიულ-ბუნებრივი გარემოს ინტერპრეტაცია.

შაორის ტურისტულ პროდუქტში ინტეგრირება შესაძლებელია ჯავახეთის სხვა კულტურულ და ბუნებრივ რესურსებთან ერთად, რაც ხელს შეუწყობს ცალკეული ობიექტების ნაცვლად **ტერიტორიული ტურისტული ქსელის** ჩამოყალიბებას. (საქართველოს ტურიზმის ეროვნული ტურიზმის ადმინისტრაცია)

#### **ქვემო ქართლის მეგალითური მემკვიდრეობა**

ქვემო ქართლი საქართველოს ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი არქეოლოგიური რეგიონია. მისი მნიშვნელობა განპირობებულია სხვადასხვა ეპოქის მემკვიდრეობის არსებობით და იმით, რომ რეგიონში ბუნებრივი გარემო, არქეოლოგიური ძეგლები და ისტორიული დასახლებები ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებით საინტერესოა **გოხნარის მეგალითური კომპლექსი**, რომელიც წინამდებარე კვლევის მეორე საპილოტე ობიექტად არის შერჩეული.

#### **გოხნარის მეგალითური კომპლექსი**

გოხნარის კომპლექსი მდებარეობს თეთრიწყაროს მუნიციპალიტეტში და წარმოადგენს მრავალკომპონენტურ არქეოლოგიურ სივრცეს. მისი ტურისტული მნიშვნელობა განპირობებულია არა მხოლოდ მეგალითური ნაგებობების არსებობით, არამედ მიმდებარე ბუნებრივი გარემოთი.

გოხნარის შემთხვევაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია **ობიექტის კომპლექსური ხასიათი**: მეგალითური სტრუქტურები, რელიეფი, ტყის გარემო და წყლის რესურსი ერთიან სივრცით სისტემას ქმნის.

ეს თავისებურება გოხნარს საინტერესო საკვლევ ობიექტად აქცევს, რადგან მისი ტურისტული პოტენციალი შეიძლება განისაზღვროს არა მხოლოდ ნაგებობის არქეოლოგიური ღირებულებით, არამედ **ლანდშაფტური, საგანმანათლებლო და რეკრეაციული კომპონენტების ერთობლიობით**.

ამასთან, გოხნარის მაგალითი აჩვენებს ერთ-ერთ მთავარ პრობლემას, რომელიც საქართველოს ნაკლებად ცნობილ მემკვიდრეობის ობიექტებს ახასიათებს: მაღალი რესურსული პოტენციალი შეიძლება თანაარსებობდეს დაბალ ინფრასტრუქტურულ და საინფორმაციო მზადყოფნასთან.

აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მდგრადი ტურიზმისა და ვიზიტორთა მართვის კონტექსტში. გეომემკვიდრეობის ტურისტული გამოყენების დაგეგმვისას აუცილებელია ვიზიტორთა ნაკადების, ტერიტორიის გამტარუნარიანობისა და მემკვიდრეობის

დაცვის მოთხოვნების ურთიერთშეთანხმება. ამ თვალსაზრისით, მნიშვნელოვანია ფიზიკური, რეალური და ეფექტური გამტარუნარიანობის, აგრეთვე დასაშვები ცვლილებების ზღვრის (Limits of Acceptable Change – LAC) კონცეფციის გამოყენება მდგრადი ვიზიტორთა მართვისათვის. აღნიშნული მიდგომა აჩვენებს, რომ მემკვიდრეობის მაღალი ღირებულება თავისთავად არ განსაზღვრავს მისი ტურისტული გამოყენების მზადყოფნას და რომ ტურისტული განვითარების შეფასებისას აუცილებელია რესურსული ღირებულებისა და მისი გამოყენებისათვის არსებული პირობების ერთმანეთისგან გამიჯვნა (ხოზრევანიძე, ალადაშვილი და ქობლანიძე, 2026).

### **საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული განვითარების ძირითადი შესაძლებლობები**

საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული გამოყენება შესაძლებელია რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული მიმართულებით:

#### **კულტურული ტურიზმი**

მეგალითური ობიექტები იძლევა შესაძლებლობას, ვიზიტორს გაეცნოს საქართველოს პრეისტორიულ და ადრეულ ისტორიულ პერიოდებს. ამასთან, ტურისტული პროდუქტი უნდა გასცდეს მხოლოდ ობიექტის აღწერას და ვიზიტორს შესთავაზოს პასუხები კითხვებზე:

- ვინ და რა საზოგადოებამ შექმნა ნაგებობა?
- რა ფუნქცია ჰქონდა მას?
- როგორ იყო დაკავშირებული გარემოსთან?
- როგორ ცხოვრობდა იმ პერიოდის საზოგადოება?

ამგვარი ინტერპრეტაცია არქეოლოგიურ ძეგლს ცოდნაზე დაფუძნებულ ტურისტულ გამოცდილებად გარდაქმნის.

#### **გეოტურიზმი**

მეგალითური მემკვიდრეობის გეოტურისტული გამოყენების მთავარი უპირატესობა მისი ლანდშაფტური კონტექსტია.

აბულის შემთხვევაში, მაგალითად, ვიზიტორი ერთდროულად ეცნობა მეგალითურ არქიტექტურას, ვულკანურ რელიეფს, მორენულ ფორმებსა და მაღალმთიან ლანდშაფტს.

ამგვარად, ტურისტული პროდუქტის საფუძველი ხდება არა მხოლოდ „ციხის ნახვა“, არამედ ადამიანისა და ბუნებრივი გარემოს ისტორიული ურთიერთქმედების აღქმა.

#### **სათავგადასავლო ტურიზმი**

რთულად მისადგომი მაღალმთიანი მეგალითური ძეგლები შეიძლება ინტეგრირდეს სალაშქრო და სათავგადასავლო ტურიზმში. თუმცა ამ შემთხვევაში აუცილებელია უსაფრთხოების, მარშრუტის სირთულის, სეზონურობისა და ვიზიტორთა მართვის შეფასება.

#### **საგანმანათლებლო ტურიზმი**

მეგალითური მემკვიდრეობა განსაკუთრებით საინტერესოა:

- სტუდენტური საველე პრაქტიკისთვის;
- სასკოლო საგანმანათლებლო ტურებისთვის;
- არქეოლოგიური კვლევისთვის;
- გეომემკვიდრეობის შესწავლისთვის;
- კულტურული მემკვიდრეობის ინტერპრეტაციისთვის.

ამ მიმართულებით შესაძლებელია ტურიზმის, არქეოლოგიის, გეოგრაფიისა და გარემოსდაცვითი განათლების გაერთიანება.

### **საერთაშორისო გამოცდილება: მალტის მოდელის გამოყენების შესაძლებლობები**

საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული განვითარებისათვის განსაკუთრებით საინტერესოა მალტის გამოცდილება.

UNESCO-ს მიხედვით, მალტის მეგალითური ტაძრები მოიცავს რამდენიმე კომპონენტს მალტასა და გოზოს კუნძულებზე. ისინი განეკუთვნება ძვ. წ. IV–III ათასწლეულებს და წარმოადგენს მსოფლიოს უძველეს თავისუფლად მდგომ ქვის ნაგებობათა შორის გამორჩეულ მეგალითებს.

მალტის გამოცდილების განსაკუთრებული მნიშვნელობა საქართველოსთვის მდგომარეობს არა ძეგლების იდენტურობაში, არამედ **მართვის პრინციპებში**.

მალტაში მეგალითური მემკვიდრეობა წარმოდგენილია როგორც ურთიერთდაკავშირებული მემკვიდრეობის სისტემა. ძეგლებს გააჩნია დაცვის ზონები და მართვის გეგმა, ხოლო ვიზიტორთა გამოცდილების გაუმჯობესება დაკავშირებულია ინტერპრეტაციისა და ვიზიტორთა ცენტრების განვითარებასთან.

მაგალითად, განტიას არქეოლოგიურ პარკში ვიზიტი იწყება ინტერპრეტაციის ცენტრიდან, სადაც წარმოდგენილია ნეოლითურ ცხოვრებასთან დაკავშირებული ინფორმაცია და არტეფაქტები; ადგილზე ასევე არსებობს ვიზიტორთა მომსახურების სხვადასხვა კომპონენტი.

საქართველოსთვის ამ გამოცდილებიდან შეიძლება გამოიყოს ოთხი ძირითადი პრინციპი:

1. ცალკეული ძეგლების ქსელურად გაერთიანება;
2. ბუნებრივი და კულტურული ლანდშაფტის ერთიანად ინტერპრეტაცია;
3. ვიზიტორთა გამოცდილების მართვა და საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის განვითარება;
4. ტურიზმისა და კონსერვაციის ინტერესების დაბალანსება.

ამ უკანასკნელის მნიშვნელობა განსაკუთრებით მკაფიოდ ჩანს მალტის მაგალითზე, სადაც ძეგლების ტურისტული გამოყენება დაკავშირებულია კონსერვაციის, ვიზიტორთა ნაკადების მართვისა და დამცავი ზომების სისტემასთან.

საქართველოს შემთხვევაში მსგავსი მიდგომა შეიძლება საფუძვლად დაედოს, მაგალითად, „თეთრიწყაროს მეგალითური მემკვიდრეობის მარშრუტის“ ან უფრო ფართო „ქვემო ქართლის მეგალითური მემკვიდრეობის გზის“ განვითარებას.

კვლევის მეთოდოლოგიური მიდგომა

ზემოაღნიშნული ანალიზიდან გამომდინარე, წინამდებარე კვლევა მიზნად ისახავს არა მხოლოდ საქართველოს მეგალითური ობიექტების აღწერას, არამედ მათი შედარებითი გეოტურისტული პოტენციალის რაოდენობრივ შეფასებას.

ამისათვის შემუშავებულია : MGTAI - მეგალითური გეომემკვიდრეობის ტურისტული პოტენციალის შეფასების ინდექსი.

ინდექსის ძირითადი იდეაა, რომ მეგალითური ობიექტის ტურისტული პოტენციალი არ უნდა განისაზღვროს მხოლოდ მისი ისტორიული ან არქეოლოგიური მნიშვნელობით.

ობიექტი შეიძლება იყოს:

- მეცნიერულად უნიკალური;
- კულტურულად მნიშვნელოვანი;
- ლანდშაფტურად გამორჩეული.

მაგრამ ამავე დროს:

- რთულად მისადგომი;
- არასაკმარისად დაცული;
- ინფრასტრუქტურის გარეშე;
- საინფორმაციო ინტერპრეტაციის გარეშე.

ამიტომ, კვლევაში ერთმანეთისგან განვასხვავებთ ორ ძირითად განზომილებას:

1. რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი - RGP

იგი პასუხობს კითხვას:

რამდენად ღირებულია ობიექტი როგორც გეომემკვიდრეობისა და ტურიზმის რესურსი?

2. ტურისტული მზადყოფნა - TR

იგი პასუხობს კითხვას:

რამდენად მზად არის ობიექტი რეალური ტურისტული გამოყენებისთვის?

ამ ორი კომპონენტის გაერთიანება წარმოადგენს MGTAI-ის მთავარ მეთოდოლოგიურ პრინციპს.

### MGTAI-ის სტრუქტურა

#### რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი - RGP

| კოდი | კრიტერიუმი                                        | წონა |
|------|---------------------------------------------------|------|
| R1   | წარმომადგენლობითობა და უნიკალურობა                | 15%  |
| R2   | იშვიათობა                                         | 10%  |
| R3   | მთლიანობა/ავთენტურობა                             | 10%  |
| R4   | გეოლოგიურ-ლანდშაფტური ღირებულება                  | 15%  |
| R5   | სამეცნიერო, არქეოლოგიური და კულტურული მნიშვნელობა | 10%  |
| ჯამი |                                                   | 60%  |

#### ტურისტული მზადყოფნა-TR

| კოდი | კრიტერიუმი                                     | წონა |
|------|------------------------------------------------|------|
| T1   | ხელმისაწვდომობა                                | 8%   |
| T2   | უსაფრთხოება                                    | 7%   |
| T3   | ტურისტული ინფრასტრუქტურა                       | 7%   |
| T4   | ინტერპრეტაციისა და ინფორმაციის შესაძლებლობა    | 8%   |
| T5   | ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირების შესაძლებლობა | 10%  |
| ჯამი |                                                | 40%  |

(ბრილჰა (2016))

ამგვარად, რესურსული კომპონენტი ინდექსის 60%-ს, ხოლო ტურისტული მზადყოფნა - 40%-ს შეადგენს.

კრიტერიუმების წონების განსაზღვრა ეფუძნება საერთაშორისო ლიტერატურის მიმოხილვას. Brilha-ს (2016) მიერ შემოთავაზებულ გეომემკვიდრეობის შეფასების მიდგომას, რომლის მიხედვითაც შეფასების კრიტერიუმებს განსხვავებული მნიშვნელობის შესაბამისი წონები ენიჭება. აღნიშნული პრინციპი ადაპტირებულია საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის სპეციფიკის გათვალისწინებით და დამატებით დაზუსტებულია ექსპერტული შეფასებისა და AHP- (მეგლების შედარებას კრიტერიუმების მიხედვით) მეთოდის გამოყენებით.

#### შეფასების სკალა და ინდექსის გამოთვლა

თითოეული კრიტერიუმის შეფასებისათვის კვლევაში გამოყენებულია 0–5-ქულიანი სკალა, რომლის მიზანია ექსპერტული შეფასებების სტანდარტიზაცია და სხვადასხვა კრიტერიუმის ერთიან რაოდენობრივ სისტემაში მოქცევა. შეფასების მიდგომის მეთოდოლოგიურ

საფუძვლად გამოყენებულია Brilha-ს (2016) მიერ შემოთავაზებული გეომემკვიდრეობის ობიექტების რაოდენობრივი შეფასების პრინციპები, რომლებიც ითვალისწინებს ობიექტების მნიშვნელობის შეფასებას წინასწარ განსაზღვრული კრიტერიუმებისა და ქულობრივი მნიშვნელობების საფუძველზე. Brilha-ს მიდგომა ფართოდ გამოიყენება გეომემკვიდრეობის ობიექტების სისტემატური შეფასებისა და მათი სამეცნიერო, საგანმანათლებლო, ტურისტული და კონსერვაციული მნიშვნელობის განსაზღვრისათვის (Brilha, 2016).

ამ კვლევის სპეციფიკიდან გამომდინარე, Brilha-ს შეფასების ზოგადი მეთოდოლოგიური პრინციპები ავტორების მიერ ადაპტირდა საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის გეოტურისტული პოტენციალის შეფასებისათვის. კერძოდ, შემუშავდა 10 შეფასების კრიტერიუმი და თითოეული კრიტერიუმისათვის განისაზღვრა 0–5-ქულიანი სკალა. აღნიშნული ადაპტაცია განპირობებულია კვლევის ობიექტის სპეციფიკით, რადგან მეგალითური მემკვიდრეობა აერთიანებს არა მხოლოდ გეოლოგიურ და გეომორფოლოგიურ, არამედ კულტურულ-ისტორიულ, ლანდშაფტურ, ტურისტულ და ინფრასტრუქტურულ მნიშვნელობებს.

### **შეფასების კრიტერიუმი და მათი ოპერაციული განსაზღვრებები** **რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი - RGP**

**R1. წარმომადგენლობითობა და უნიკალურობა** აფასებს, რამდენად გამორჩეულია ობიექტი თავისი ტიპის მეგალითური მემკვიდრეობის წარმოსადგენად და რამდენად მკაფიოდ გამოირჩევა მსგავსი ობიექტებისგან.

**R2. იშვიათობა** აფასებს ობიექტის ტიპის, ფორმის, სტრუქტურის ან კომბინაციის გავრცელების სიხშირეს რეგიონულ და ეროვნულ კონტექსტში.

**R3. მთლიანობა/ავთენტურობა** აფასებს ობიექტის ისტორიული და ფიზიკური მთლიანობის შენარჩუნების ხარისხს და რამდენად არის შენარჩუნებული მისი ავთენტური სახე.

**R4. გეოლოგიურ-ლანდშაფტური ღირებულება** აფასებს ობიექტის კავშირს გეოლოგიურ, გეომორფოლოგიურ და ლანდშაფტურ გარემოსთან, მათ შორის რელიეფს, ქანებს, ბუნებრივ ფორმებსა და ვიზუალურ გარემოს.

**R5. სამეცნიერო, არქეოლოგიური და კულტურული მნიშვნელობა** აფასებს ობიექტის მნიშვნელობას არქეოლოგიის, ისტორიის, კულტურული მემკვიდრეობისა და სამეცნიერო კვლევისთვის, ასევე მის საგანმანათლებლო პოტენციალს.

### **ტურისტული მზადყოფნა - TR**

**T1. ხელმისაწვდომობა** აფასებს ობიექტამდე მისვლის შესაძლებლობას, გზის მდგომარეობას, მარშრუტის სირთულეს, გადაადგილების შესაძლებლობას და სეზონურ ხელმისაწვდომობას.

**T2. უსაფრთხოება** აფასებს ვიზიტორთათვის არსებული რისკების დონეს და უსაფრთხო ვიზიტისთვის საჭირო პირობების არსებობას.

**T3. ტურისტული ინფრასტრუქტურა** აფასებს ადგილზე ან მის სიახლოვეს საბაზისო ტურისტული ინფრასტრუქტურის არსებობას, მათ შორის დასვენების, სანიტარულ, საორიენტაციო და სხვა შესაბამის საშუალებებს.

**T4. ინტერპრეტაციისა და ინფორმაციის შესაძლებლობა** აფასებს ობიექტის შესახებ ვიზიტორისთვის ინფორმაციის მიღებისა და მემკვიდრეობის მნიშვნელობის გაგების შესაძლებლობას - საინფორმაციო დაფები, გზამკვლევები, QR-კოდები, ციფრული რესურსები, გიდი და სხვა საშუალებები.

**T5. ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირების შესაძლებლობა** აფასებს ობიექტის დაკავშირების შესაძლებლობას სხვა კულტურულ, ბუნებრივ და ტურისტულ რესურსებთან და მის ჩართვას ერთიან ტურისტულ მარშრუტში ან პროდუქტში.

ამრიგად, 0 - 5 ქულიანი სკალა არ წარმოადგენს Brilha-ს მეთოდოლოგიის პირდაპირ კო-პირებას; იგი წარმოადგენს ამ მეთოდოლოგიის პრინციპებზე დაფუძნებულ ავტორულ ადაპტაციას, რომელიც მორგებულია საქართველოს მეგალითური ობიექტების გეოტურისტული პოტენციალის შეფასების მიზნებს. ამგვარი ადაპტაცია უზრუნველყოფს შეფასების პროცესის გამჭვირვალობას, კრიტერიუმების ურთიერთშედარებადობას და საბოლოო შედეგების რაოდენობრივ ინტერპრეტაციას.

თითოეული კრიტერიუმი ფასდება შემდეგი სკალის მიხედვით:

| ქულა | ინტერპრეტაცია           |
|------|-------------------------|
| 0    | პრაქტიკულად არ არსებობს |
| 1    | ძალიან დაბალი           |
| 2    | დაბალი                  |
| 3    | საშუალო                 |
| 4    | მაღალი                  |
| 5    | ძალიან მაღალი           |

0–5 ქულიანი სკალა შემუშავებულია ავტორების მიერ Brilha-ს (2016) რაოდენობრივი შეფასების პრინციპების საფუძველზე და ადაპტირებულია საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის სპეციფიკისა და კვლევის მიზნების შესაბამისად)

0 ქულა ენიჭება ობიექტს მაშინ, როდესაც შესაბამისი კრიტერიუმის მახასიათებელი პრაქტიკულად არ არის წარმოდგენილი ან მისი გამოყენება/მნიშვნელობა შეფასების მიზნებისათვის უმნიშვნელოა. 1 ქულა მიუთითებს ძალიან დაბალ დონეზე, 2 ქულა – დაბალ დონეზე, 3 ქულა – საშუალო დონეზე, 4 ქულა – მაღალ დონეზე, ხოლო 5 ქულა – შესაბამისი მახასიათებლის ძალიან მაღალ გამოხატულებაზე.

აღნიშნული სკალა უზრუნველყოფს ექსპერტული შეფასებების სტანდარტიზაციას და სხვადასხვა კრიტერიუმით მიღებული შედეგების ერთიან ინდექსში გაერთიანებას. საბოლოო ეტაპზე თითოეული კრიტერიუმის მიღებული ქულა შეწონილია შესაბამისი კრიტერიუმის მნიშვნელობის მიხედვით, რის საფუძველზეც გამოითვლება ობიექტის **მეგალითური გეომემკვიდრეობის გეოტურისტული შეფასების ინდექსი (MGTAI)**. ინდექსის საბოლოო მნიშვნელობა წარმოდგენილია **0–100 ქულიან დიაპაზონში**, რაც სხვადასხვა ობიექტის შედეგების შედარებისა და მათი გეოტურისტული პოტენციალის კატეგორიებად დაყოფის შესაძლებლობას იძლევა.

ამგვარად, შემუშავებული შეფასების სისტემა აერთიანებს საერთაშორისო მეთოდოლოგიურ გამოცდილებასა და საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის სპეციფიკას და ქმნის **რეპროდუცირებად, გამჭვირვალე და რაოდენობრივად გაზომვად ინსტრუმენტს** მეგალითური ობიექტების გეოტურისტული პოტენციალის შესაფასებლად.

შემდეგ მიღებული შედეგები ნორმალიზდება 0–100-ქულიან სკალაზე.

საბოლოო ინდექსი გამოითვლება ფორმულით:

$$MGTAI = RGP \times 0.60 + TR \times 0.40$$

სადაც:

**RGP** - რესურსული გეოტურისტული პოტენციალის ინდექსია;

**TR** - ტურისტული მზადყოფნის ინდექსი;

**MGTAI** - საბოლოო მეგალითური გეომემკვიდრეობის ტურისტული შეფასების ინდექსი.

საპილოტე კვლევის ობიექტების შერჩევა

MGTAI-ის პილოტური გამოცდისთვის შეირჩა **აბულისა და გოხნარის მეგალითური კომპლექსები**.

ობიექტების შერჩევა განპირობებულია მათი განსხვავებული სივრცითი და ტურისტული მახასიათებლებით.

საპილოტე ობიექტების შერჩევა განხორციელდა კვლევის მიზნებიდან გამომდინარე, აკადემიური სფეროს წარმომადგენლებისა და ტურიზმისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის მიმართულებით მომუშავე სპეციალისტების პროფესიული კონსულტაციების გათვალისწინებით. შერჩევის პროცესში ყურადღება გამახვილდა ობიექტების სივრცით-გეოგრაფიულ მდებარეობაზე, ბუნებრივ-ლანდშაფტურ კონტექსტზე, მემკვიდრეობით ღირებულებაზე, ხელმისაწვდომობასა და ტურისტული გამოყენების არსებულ შესაძლებლობებზე. შესაბამისად, აბულისა და გოხნარის შერჩევა განპირობებული იყო მათი განსხვავებული სივრცითი და ტურისტული მახასიათებლებით, რაც შესაძლებელს ხდის MGTAI-ის საპილოტე გამოცდას განსხვავებული ტიპის მეგალითურ ობიექტებზე.

აბული წარმოადგენს მაღალმთიან, რთულად მისადგომ მეგალითურ ციკლოპურ ციხეს, რომელიც გამორჩეულია მაღალი ლანდშაფტური და ვიზუალური ღირებულებით. ოფიციალური ტურისტული ინფორმაცია ადასტურებს მის მდებარეობას დაახლოებით 2 700 მ სიმაღლეზე და რთულ რელიეფურ პირობებს.

გოხნარი, თავის მხრივ, წარმოადგენს სხვა ტიპის სივრცით კონტექსტს და საშუალებას იძლევა შეფასდეს მეგალითური ობიექტის პოტენციალი შედარებით განსხვავებულ ლანდშაფტურ და რეგიონულ პირობებში.

ამ ორი ობიექტის შედარება საშუალებას გვაძლევს დავადგინოთ, რამდენად ეფექტიანია MGTAI განსხვავებული ტიპის მეგალითური რესურსების შეფასებისთვის.

საპილოტე შეფასების შედეგები:

აბულის მეგალითური ობიექტის MGTAI შეფასება

| კოდი       | კრიტერიუმი                                        | წონა       | შეფასება (0–5) | შეწონილი ქულა |
|------------|---------------------------------------------------|------------|----------------|---------------|
| R1         | წარმომადგენლობითობა და უნიკალურობა                | 15%        | 5              | 15.0          |
| R2         | იშვიათობა                                         | 10%        | 4              | 8.0           |
| R3         | მთლიანობა/ავთენტურობა                             | 10%        | 5              | 10.0          |
| R4         | გეოლოგიურ-ლანდშაფტური ღირებულება                  | 15%        | 5              | 15.0          |
| R5         | სამეცნიერო, არქეოლოგიური და კულტურული მნიშვნელობა | 10%        | 5              | 10.0          |
| <b>RGP</b> | <b>რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი</b>          | <b>60%</b> |                | <b>58.0</b>   |
| T1         | ხელმისაწვდომობა                                   | 8%         | 3              | 4.8           |
| T2         | უსაფრთხოება                                       | 7%         | 4              | 5.6           |
| T3         | ტურისტული ინფრასტრუქტურა                          | 7%         | 2              | 2.8           |
| T4         | ინტერპრეტაციისა და ინფორმაციის შესაძლებლობა       | 8%         | 3              | 4.8           |
| T5         | ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირების შესაძლებლობა    | 10%        | 4              | 8.0           |

| კოდი  | კრიტერიუმი          | წონა | შეფასება<br>(0–5) | შეწონილი<br>ქულა |
|-------|---------------------|------|-------------------|------------------|
| TR    | ტურისტული მზადყოფნა | 40%  |                   | 26.0             |
| MGTAI | საბოლოო ინდექსი     | 100% |                   | 84.0             |

(ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ)

**შენიშვნა:** შეწონილი ქულა გამოითვლება ფორმულით  $W_i = (S_i / 5) \times P_i$ , სადაც  $S_i$  არის მიღებული ქულა, ხოლო  $P_i$  — კრიტერიუმის წონა.

გოხნარის მეგალითური ობიექტის MGTAI შეფასება

| კოდი  | კრიტერიუმი                                        | წონა | შეფასება<br>(0–5) | შეწონილი<br>ქულა |
|-------|---------------------------------------------------|------|-------------------|------------------|
| R1    | წარმომადგენლობითობა და უნიკალურობა                | 15%  | 4                 | 12.0             |
| R2    | იშვიათობა                                         | 10%  | 3                 | 6.0              |
| R3    | მთლიანობა/ავთენტურობა                             | 10%  | 4                 | 8.0              |
| R4    | გეოლოგიურ-ლანდშაფტური ღირებულება                  | 15%  | 4                 | 12.0             |
| R5    | სამეცნიერო, არქეოლოგიური და კულტურული მნიშვნელობა | 10%  | 4                 | 8.0              |
| RGP   | რესურსული გეოტურისტული პოტენციალი                 | 60%  |                   | 46.0             |
| T1    | ხელმისაწვდომობა                                   | 8%   | 2                 | 3.2              |
| T2    | უსაფრთხოება                                       | 7%   | 3                 | 4.2              |
| T3    | ტურისტული ინფრასტრუქტურა                          | 7%   | 0                 | 0.0              |
| T4    | ინტერპრეტაციისა და ინფორმაციის შესაძლებლობა       | 8%   | 1                 | 1.6              |
| T5    | ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირების შესაძლებლობა    | 10%  | 3                 | 6.0              |
| TR    | ტურისტული მზადყოფნა                               | 40%  |                   | 15.0             |
| MGTAI | საბოლოო ინდექსი                                   | 100% |                   | 61.0             |

(ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ)

### **MGTAI-ის შეფასების შედეგების ანალიზი**

MGTAI-ის გამოყენებით ჩატარებულმა შეფასებამ აჩვენა, რომ ორივე საკვლევ ობიექტს გააჩნია გეოტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვანი პოტენციალი, თუმცა მათი რესურსული ღირებულებისა და ტურისტული მზადყოფნის დონეები განსხვავებულია.

აბულის მეგალითურმა ობიექტმა მიიღო 84.0 ქულა 100-ქულიან MGTAI-ის სისტემაში. აღნიშნული შედეგი განპირობებულია როგორც ობიექტის მაღალი რესურსული ღირებულებით, ისე მისი ტურისტული გამოყენებისათვის არსებული შედარებით უკეთესი პირობებით. აბულის რესურსული გეოტურისტული პოტენციალის (RGP) მაჩვენებელმა შეადგინა 58.0 ქულა 60-დან, რაც მიუთითებს ობიექტის მაღალ წარმომადგენლობითობაზე, უნიკალურობაზე, მთლიანობასა და ავთენტურობაზე, გეოლოგიურ-ლანდშაფტურ ღირებულებასა და სამეცნიერო, არქეოლოგიურ და კულტურულ მნიშვნელობაზე.

აბულის ტურისტული მზადყოფნის (TR) მაჩვენებელი შეადგენს 26.0 ქულას 40-დან. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მაჩვენებელი რესურსულ კომპონენტზე დაბალია, იგი მიუთითებს, რომ ობიექტს გააჩნია ტურისტულ პროდუქტში ინტეგრირების რეალური შესაძლებლობა. ამასთან, შედარებით დაბალი შეფასებები ტურისტულ ინფრასტრუქტურასა და ხელმისაწვდომობაში მიუთითებს იმ მიმართულებებზე, რომლებიც შემდგომი განვითარებისათვის პრიორიტეტულად უნდა განიხილებოდეს.

გოხნარის ობიექტმა მიიღო 61.0 ქულა 100-ქულიან MGTAI-ის სისტემაში. მისი რესურსული გეოტურისტული პოტენციალის მაჩვენებელი შეადგენს 46.0 ქულას 60-დან, რაც ადასტურებს, რომ გოხნარი ასევე წარმოადგენს მნიშვნელოვანი რესურსული ღირებულების მქონე მეგალითურ ობიექტს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ გოხნარის შედარებით დაბალი საბოლოო შედეგი არ არის განპირობებული მხოლოდ მისი მემკვიდრეობითი ღირებულებით.

გოხნარის ტურისტული მზადყოფნის მაჩვენებელი შეადგენს მხოლოდ 15.0 ქულას 40-დან. ყველაზე დაბალი შეფასება დაფიქსირდა ტურისტული ინფრასტრუქტურის მიმართულებით, რაც დაკავშირებულია ადგილზე შესაბამისი ინფრასტრუქტურული ელემენტების პრაქტიკულად არარსებობასთან. ასევე შეზღუდულია ობიექტის ინტერპრეტაციისა და საინფორმაციო უზრუნველყოფის შესაძლებლობები. აღნიშნული გარემოებები მნიშვნელოვნად ამცირებს ობიექტის მიმდინარე ტურისტულ მზადყოფნას, მიუხედავად მისი რესურსული პოტენციალისა.

### **აბულისა და გოხნარის შედარებითი შეფასება**

ორი ობიექტის საბოლოო MGTAI მაჩვენებლების შედარება აჩვენებს, რომ აბულის შედეგი გოხნარის შედეგზე 23.0 ქულით მაღალია -შესაბამისად, 84.0 და 61.0 ქულა.

განსხვავება შეინიშნება ორივე კომპონენტში. რესურსული გეოტურისტული პოტენციალის მიხედვით აბულმა მიიღო 58.0 ქულა, ხოლო გოხნარმა - 46.0 ქულა, რაც მათ შორის 12.0-ქულიან განსხვავებას ქმნის. ეს მიუთითებს, რომ აბულის უპირატესობა ნაწილობრივ დაკავშირებულია თავად ობიექტის რესურსული მახასიათებლების უფრო მაღალ შეფასებასთან.

უფრო მნიშვნელოვანი განსხვავება გამოვლინდა ტურისტული მზადყოფნის კომპონენტში: აბულის მაჩვენებელია 26.0 ქულა, ხოლო გოხნარის -15.0 ქულა. შესაბამისად, აღნიშნულ კომპონენტში განსხვავება 11.0 ქულას შეადგენს.

შედეგები აჩვენებს, რომ MGTAI-ის საბოლოო მაჩვენებელი არ არის მხოლოდ ობიექტის ისტორიული, არქეოლოგიური ან ლანდშაფტური ღირებულების ფუნქცია. გეოტურისტული პოტენციალის რეალიზაცია მნიშვნელოვნად არის დამოკიდებული იმ პირობებზე, რომლებიც უზრუნველყოფს ობიექტის ვიზიტორთათვის ხელმისაწვდომობას, უსაფრთხოებას, ინფორმაციულ უზრუნველყოფასა და ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირებას.

ამ თვალსაზრისით, აბული წარმოადგენს მაღალი რესურსული პოტენციალისა და შედარებით უკეთესი ტურისტული მზადყოფნის მქონე ობიექტს, მაშინ როდესაც გოხნარის შემთხვევაში გამოიკვეთა მაღალი რესურსული პოტენციალის არსებობა, მაგრამ დაბალი ტურისტული მზადყოფნა. შესაბამისად, გოხნარის შემთხვევაში ტურისტული განვითარების მთავარი ამოცანა არა რესურსის მნიშვნელობის გაზრდა, არამედ არსებული რესურსის ტურისტულ პროდუქტად გარდაქმნისათვის აუცილებელი პირობების შექმნაა.

მიღებული შედეგები ასევე აჩვენებს MGTAI-ის პრაქტიკულ მნიშვნელობას: ინდექსი არა მხოლოდ საშუალებას იძლევა ობიექტების ერთმანეთთან რაოდენობრივი შედარება, არამედ აჩვენებს იმ კონკრეტულ მიმართულებებს, სადაც მიზნობრივი ინტერვენციაა საჭირო. ამდენად, MGTAI შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მეგალითური მემკვიდრეობის ობიექტების პრიორიტეტიზაციისა და მათი ტურისტული განვითარების დაგეგმვისათვის.

MGTAI-ის შედეგებზე დაფუძნებული განვითარების რეკომენდაციები

MGTAI-ის შეფასების შედეგები საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს ის კონკრეტული მიმართულებები, რომლებიც ზღუდავს საკვლევი ობიექტების გეოტურისტული პოტენციალის სრულ რეალიზაციას. შესაბამისად, რეკომენდაციები შემუშავებულია თითოეული ობიექტის შეფასებისას გამოვლენილი საჭიროებების საფუძველზე.

**აბულის მეგალითური ობიექტის შემთხვევაში**, მაღალი საბოლოო მაჩვენებელი - 84.0 ქულა - მიუთითებს მნიშვნელოვან რესურსულ გეოტურისტულ პოტენციალზე. ამასთან, ტურისტული მზადყოფნის კომპონენტში მიღებული 26.0 ქულა აჩვენებს, რომ არსებული პოტენციალის სრულად გამოყენებას გარკვეული შეზღუდვები აქვს. უპირველესად, საჭიროა ობიექტამდე ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესება და ტურისტული ინფრასტრუქტურის ეტაპობრივი განვითარება. მნიშვნელოვანია ასევე ობიექტის საინფორმაციო და ინტერპრეტაციული უზრუნველყოფის გაძლიერება - საინფორმაციო დაფების, QR-კოდებისა და ციფრული რესურსების გამოყენებით. აბულის მაღალი შეფასება ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირების შესაძლებლობის თვალსაზრისით ქმნის საფუძველს მისი დაკავშირებისთვის მიმდებარე ბუნებრივ და კულტურულ რესურსებთან და ერთიანი გეოტურისტული მარშრუტის ფორმირებისთვის.

**გოხნარის მეგალითური ობიექტის შემთხვევაში** მიღებული 61.0 ქულა მიუთითებს მნიშვნელოვან, თუმცა ჯერ კიდევ არასრულად რეალიზებულ გეოტურისტულ პოტენციალზე. განსაკუთრებით საყურადღებოა რესურსული გეოტურისტული პოტენციალის შედარებით მაღალი მაჩვენებელი - 46.0 ქულა 60-დან, მაშინ როდესაც ტურისტული მზადყოფნის მაჩვენებელი მხოლოდ 15.0 ქულას 40-დან შეადგენს. აღნიშნული განსხვავება მიუთითებს, რომ გოხნარის ძირითადი პრობლემა თავად მემკვიდრეობითი რესურსის ღირებულება კი არა, მისი ტურისტული გამოყენებისთვის აუცილებელი პირობების ნაკლებობაა.

გოხნარის განვითარების პირველ ეტაპზე პრიორიტეტული უნდა იყოს ობიექტამდე უსაფრთხო და ორგანიზებული მისასვლელის განსაზღვრა, მინიმალური ტურისტული ინფრასტრუქტურის შექმნა და ვიზიტორთათვის საინფორმაციო-ინტერპრეტაციული საშუალებების უზრუნველყოფა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტურისტული ინფრასტრუქტურის მიმართულებით მიღებული 0-ქულიანი შეფასება, რაც მიუთითებს ამ კომპონენტის პრაქტიკულად სრულ დეფიციტზე. ინფრასტრუქტურის განვითარება მიზანშეწონილია განხორციელდეს ეტაპობრივად და დაბალი ინტენსივობით, ისე, რომ არ დაზიანდეს ობიექტის კულტურული, არქეოლოგიური და ბუნებრივი ღირებულებები. ამასთან, გოხნარის ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირების შესაძლებლობის არსებული პოტენციალი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მისი დაკავშირებისთვის მიმდებარე კულტურულ, ბუნებრივ და სოფლის ტურიზმის რესურსებთან.

ამრიგად, აბულისა და გოხნარის განვითარების პრიორიტეტები განსხვავებულია. აბულის შემთხვევაში ძირითადი ამოცანაა უკვე არსებული მაღალი რესურსული პოტენციალის უფრო სრულად გარდაქმნა ტურისტულ პროდუქტად, ხოლო გოხნარის შემთხვევაში - პირველადი ტურისტული მზადყოფნის პირობების შექმნა. შესაბამისად, MGTAI-ის გამოყენება საშუალებას იძლევა არა მხოლოდ ობიექტების ერთმანეთთან რაოდენობრივი შედარება, არამედ თითოეული მათგანისთვის მდგომარეობაზე მორგებული განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრა.

#### საერთაშორისო გამოცდილებისა და საქართველოს შემთხვევის შედარება

მაღტის გამოცდილება აჩვენებს, რომ მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული წარმატება მხოლოდ ძეგლების უნიკალურობით არ განისაზღვრება. UNESCO-ს შეფასებაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა დაცვას, ავთენტურობას, მართვის გეგმას, ბუფერულ ზონებსა და კონსერვაციას.

Heritage Malta-ს პრაქტიკა ასევე აჩვენებს, რომ ტურისტული გამოყენება შეიძლება დაკავშირებული იყოს ინტერპრეტაციის ცენტრებთან, ვიზიტორთა მომსახურებასთან, უსაფრთხო გადაადგილებასთან და ვიზიტორთა გამოცდილების მართვასთან.

საქართველოს შემთხვევაში ეს გამოცდილება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რადგან აბულისა და გოხნარის წინასწარი შეფასება სწორედ იმ პრობლემაზე მიუთითებს, რომ რესურსული პოტენციალი ტურისტულ მზადყოფნას აღემატება.

შესაბამისად, საერთაშორისო გამოცდილებიდან საქართველოსთვის განსაკუთრებით რელევანტურია:

1. მეგალითური ობიექტების ერთიან ქსელში გაერთიანება;
2. ვიზიტორთა ინტერპრეტაციის სისტემის შექმნა;
3. ციფრული რუკებისა და QR-ინფორმაციის განვითარება;
4. ადგილობრივი გიდების მომზადება;
5. უსაფრთხო და ეკოლოგიურად მდგრადი მარშრუტების შექმნა;
6. კონსერვაციისა და ტურისტული გამოყენების ერთიანი მართვა;
7. მეგალითური ობიექტების დაკავშირება ადგილობრივ ტურისტულ ეკონომიკასთან.

#### კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა

MGTAI-ის გამოყენება შეიძლება სცდებოდეს ორი საპილოტე ობიექტის შეფასების ფარგლებს.

მისი შემდგომი გამოყენება შესაძლებელია საქართველოს სხვა მეგალითური ობიექტების შესაფასებლად. ამ შემთხვევაში ინდექსი შეიძლება გახდეს ინსტრუმენტი:

- ტურისტული განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრისთვის;
- საინვესტიციო მიმართულებების შერჩევისთვის;
- ინფრასტრუქტურის განვითარების პრიორიტეტიზაციისთვის;
- ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვისთვის;
- კონსერვაციისა და ტურიზმის ინტერესების დაბალანსებისთვის;
- ადგილობრივი თემების ტურიზმში ჩართვისთვის.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ ინდექსი საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს არა მხოლოდ რომელი ობიექტია უფრო მაღალი პოტენციალის მქონე, არამედ რატომ აქვს მას ეს პოზიცია და რა კომპონენტის გაუმჯობესებაა საჭირო მისი ტურისტული პოტენციალის რეალიზაციისთვის.

### საერთაშორისო გამოცდილება საქართველოსათვის

საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის განვითარების პერსპექტივის განხილვისას მნიშვნელოვანია საერთაშორისო გამოცდილების არა პირდაპირი კოპირება, არამედ მისი **ადგილობრივ პირობებთან ადაპტაცია**.

მალტის გამოცდილება განსაკუთრებით საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ ცალკეული მეგალითური ძეგლები წარმოდგენილია როგორც ერთიანი კულტურული მემკვიდრეობის სისტემა. შედეგად, ვიზიტორი არ იღებს მხოლოდ ცალკეული არქეოლოგიური ობიექტის შესახებ ინფორმაციას, არამედ ეცნობა უფრო ფართო ისტორიულ ნარატივს.

საქართველოს შემთხვევაში აღნიშნული მიდგომა შეიძლება განვითარდეს შემდეგი მიმართულებებით:

1. მეგალითური ძეგლების ერთიან ქსელად წარმოდგენა;
2. თემატური ტურისტული მარშრუტების შექმნა;
3. ვიზიტორთა ინტერპრეტაციის სისტემის განვითარება;
4. ციფრული რუკებისა და საინფორმაციო რესურსების შექმნა;
5. ადგილობრივი გიდებისა და ტურისტული მომსახურების მიმწოდებლების ჩართვა;
6. კულტურული და ბუნებრივი რესურსების ერთიან ტურისტულ პროდუქტად გაერთიანება;
7. მემკვიდრეობის დაცვისა და ტურისტული გამოყენების დაბალანსება.

ამასთან, საქართველოსთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი მოდელის შემუშავება, რომელიც არ დაეყრდნობა მხოლოდ ტურისტების რაოდენობის ზრდას. უფრო მიზანშეწონილია **მაღალი ხარისხის, მცირე მასშტაბის, ცოდნაზე დაფუძნებული და მდგრადი ტურისტული გამოცდილების განვითარება**, განსაკუთრებით იმ ობიექტებზე, რომლებიც მაღალი კულტურული ან სამეცნიერო ღირებულებით გამოირჩევა, მაგრამ ჯერ არ გააჩნია ფართომასშტაბიანი ტურისტული ინფრასტრუქტურა.

საერთაშორისო გამოცდილების, განსაკუთრებით მალტის მეგალითური მემკვიდრეობის მართვის პრაქტიკის, განხილვა აჩვენებს, რომ მეგალითური ძეგლების ტურისტული წარმატება მხოლოდ მათი უნიკალურობით არ განისაზღვრება. მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს კონსერვაციას, ავთენტურობის დაცვას, ვიზიტორთა მართვას, უსაფრთხო გადაადგილებას, საინფორმაციო და ინტერპრეტაციულ სისტემებსა და მემკვიდრეობის მართვის ორგანიზებულ მექანიზმებს.

საქართველოს შემთხვევაში ეს მიდგომა განსაკუთრებით რელევანტურია, რადგან აბულისა და გოხნარის შეფასებამ აჩვენა **მაღალი რესურსული პოტენციალისა და შედარებით დაბალი ტურისტული მზადყოფნის თანაარსებობა**. შესაბამისად, საერთაშორისო გამოცდილებიდან საქართველოსთვის მიზანშეწონილია ისეთი პრაქტიკის ადაპტირება, რომელიც ორიენტირებული იქნება მეგალითური ობიექტების ქსელურ განვითარებაზე, თემატური მარშრუტების შექმნაზე, ვიზიტორთა ინტერპრეტაციის სისტემის განვითარებაზე, ციფრული საინფორმაციო რესურსების გამოყენებაზე, ადგილობრივი გიდების მომზადებასა და მემკვიდრეობის დაცვისა და ტურისტული გამოყენების დაბალანსებაზე.

ამასთან, საქართველოს პირობებში საერთაშორისო მოდელების პირდაპირი გადმოტანა არ არის მიზანშეწონილი. საჭიროა ისეთი მიდგომის ჩამოყალიბება, რომელიც გაითვალისწინებს ობიექტების განსხვავებულ მდგომარეობას, ინფრასტრუქტურის დონეს, ლანდშაფტურ გარემოს, ადგილობრივი თემების შესაძლებლობებსა და მემკვიდრეობის დაცვის მოთხოვნებს. სწორედ ამ კონტექსტში MGTAI შეიძლება განვიხილოთ როგორც **ადგილობრივ პირობებზე მორგებული**

**შეფასების ინსტრუმენტი**, რომელიც საერთაშორისო მდგომარეობის პრინციპებს საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის სპეციფიკას უკავშირებს.

### **კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა**

კვლევის პრაქტიკული მნიშვნელობა სცდება აზულისა და გოხნარის ორი საპილოტე ობიექტის შეფასებას. MGTAI-ის შემდგომი გამოყენება შესაძლებელია საქართველოს სხვა მეგალითური ობიექტების მიმართაც, რაც შექმნის მათი ერთიანი მეთოდოლოგიით შეფასების შესაძლებლობას.

ინდექსი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ტურისტული განვითარების პრიორიტეტების განსაზღვრის, ინფრასტრუქტურული და საინვესტიციო მიმართულებების შერჩევის, ტურისტული მარშრუტების დაგეგმვის, კონსერვაციისა და ტურისტული გამოყენების დაბალანსებისა და ადგილობრივი თემების ტურისტულ საქმიანობაში ჩართვისთვის.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, რომ MGTAI საშუალებას იძლევა განისაზღვროს არა მხოლოდ რომელ ობიექტს აქვს უფრო მაღალი საერთო მაჩვენებელი, არამედ რა განაპირობებს მის პოზიციას და რომელი კომპონენტის გაუმჯობესებაა საჭირო მისი პოტენციალის რეალიზაციისთვის. ამგვარად, ინდექსი შეიძლება გამოყენებულ იქნეს როგორც შეფასების, ისე ტურისტული განვითარების დაგეგმვის ინსტრუმენტად.

### **რეკომენდაციები:**

#### **ერთიანი ეროვნული სტრატეგია**

მაღალტისგან განსხვავებით, საქართველოში მეგალითური მემკვიდრეობა ჯერ არ არის ჩამოყალიბებული როგორც ერთიანი ტურისტული მიმართულება.

**დღეს პრობლემა არის:**

- ძეგლები აღიქმება ცალკეულ ობიექტებად;
- არ არსებობს საერთო ბრენდი;
- არ არსებობს ერთიანი ტურისტული ნარატივი.

#### **რა უნდა გაკეთდეს:**

შეიქმნას კონცეფცია, მაგალითად: „საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის გზა“, რომელიც გააერთიანებს სხვადასხვა რეგიონში არსებულ ძეგლებს.

#### **ტურისტული ინფრასტრუქტურის ნაკლებობა**

ბევრ მეგალითურ ძეგლთან პრობლემურია:

- მისასვლელი გზები;
- მიმართულების ნიშნები;
- საინფორმაციო დაფები;
- საპარკინგე სივრცეები;
- ვიზიტორთა მომსახურება.

მაგალითად, ტურისტი შეიძლება მივიდეს ძეგლთან, მაგრამ ვერ მიიღოს პასუხი:

- რა პერიოდს ეკუთვნის;
- ვინ ააშენა;
- რატომ არის მნიშვნელოვანი.

#### **რა უნდა გაკეთდეს:**

მაღალტის გამოცდილების მიხედვით:

- მცირე ვიზიტორთა ცენტრები;
- მრავალენოვანი საინფორმაციო დაფები;

- QR კოდები;
- ციფრული რუკები;
- აუდიოგიდები.

#### **სუსტი პოპულარიზაცია**

საქართველოს ტურისტული იმიჯი ძირითადად ეფუძნება:

- შუა საუკუნეების კულტურას;
- ღვინოს;
- სამზარეულოს;
- ბუნებას.

მეგალითური მემკვიდრეობა ნაკლებად არის წარმოდგენილი საერთაშორისო ტურისტულ ბაზარზე.

#### **რა უნდა გაკეთდეს:**

- ციფრული კამპანიები;
- პროფესიონალური ფოტო და ვიდეო მასალა;
- საერთაშორისო ტურისტულ პლატფორმებში ინტეგრირება;
- თემატური ტურების შექმნა.

#### **ადგილობრივი მოსახლეობის არასაკმარისი ჩართულობა**

მაღტის გამოცდილება აჩვენებს, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა ტურიზმის მთავარი მონაწილე უნდა იყოს.

საქართველოში ხშირად:

- მოსახლეობამ არ იცის ძეგლის მნიშვნელობა;
- არ არის განვითარებული მომსახურების სფერო;
- ტურიზმისგან მიღებული სარგებელი მცირეა.

#### **რა უნდა გაკეთდეს:**

- ადგილობრივი გიდების მომზადება;
- საოჯახო სასტუმროების მხარდაჭერა;
- სოფლის ტურიზმის პროგრამები;
- ადგილობრივი პროდუქტის დაკავშირება ტურისტულ გამოცდილებასთან.

#### **მეგალითური მემკვიდრეობის ინვენტარიზაცია და კვლევა**

აუცილებელია:

- ყველა ძეგლის ერთიანი მონაცემთა ბაზა;
- GPS სისტემებში ჩართვა;
- მდგომარეობის შეფასება;
- სამეცნიერო კვლევების გაგრძელება.

#### **ტურისტული მარშრუტების შექმნა**

მაგალითად: „ჯავახეთის მეგალითური გზა“

შეიძლება მოიცავდეს:

- აბულის ციხეს;
- შაორის ციხეს;
- სხვა ციკლოპურ ნაგებობებს;
- ბუნებრივ ღირსშესანიშნაობებს.

#### **ძეგლების ინტერპრეტაციის გაუმჯობესება**

მთავარი პრინციპი: „ტურისტმა უნდა ნახოს არა მხოლოდ ქვა, არამედ ისტორია.“

ამისთვის საჭიროა:

- ისტორიული სცენარების შექმნა;
- ვიზუალური რეკონსტრუქციები;
- მუზეუმებთან და უნივერსიტეტებთან თანამშრომლობა.

### საერთაშორისო გამოცდილების ადაპტაცია

მალტისგან უნდა გადმოვიღოთ:

| მალტის პრაქტიკა           | საქართველოსთვის                          |
|---------------------------|------------------------------------------|
| ერთიანი მეგალითური ბრენდი | საქართველოს მეგალითური მარშრუტი          |
| ვიზიტორთა ცენტრები        | რეგიონებში საინფორმაციო სივრცეები        |
| ძეგლების ქსელი            | რამდენიმე ობიექტის ერთ ტურად გაერთიანება |
| განათლება                 | გიდების და ადგილობრივების მომზადება      |

(ცხრილი შედგენილია ავტორის მიერ)

### საბოლოო შეფასება

საქართველოს აქვს:

- უნიკალური მეგალითური ძეგლები;
- მრავალფეროვანი არქეოლოგიური რესურსი;
- მიმზიდველი ბუნებრივი გარემო;
- მეგალითური ტურიზმის განვითარების შესაძლებლობა.

საქართველოს აკლია:

- ერთიანი ხედვა;
- ინფრასტრუქტურა;
- პოპულარიზაცია;
- ტურისტული ინტერპრეტაცია;
- ადგილობრივი ჩართულობის მექანიზმები.

საქართველოს სჭირდება:

- მეგალითური მემკვიდრეობის ერთიან ტურისტულ პროდუქტად ჩამოყალიბება;
- საერთაშორისო გამოცდილების (განსაკუთრებით მალტის მოდელის) ადაპტირება;
- მდგრადი ტურიზმის პრინციპებზე დაფუძნებული მართვა.

### დასკვნა

წინამდებარე კვლევამ აჩვენა, რომ საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობა წარმოადგენს არა მხოლოდ მნიშვნელოვან ისტორიულ-არქეოლოგიურ და კულტურულ რესურსს, არამედ გეოტურიზმის განვითარებისათვის მნიშვნელოვან, თუმცა ჯერ კიდევ არასრულად ათვისებულ ტურისტულ რესურსს. მეგალითური ობიექტების გეოტურისტული პოტენციალის შეფასებისას მხოლოდ მათი ისტორიული ან კულტურული მნიშვნელობის გათვალისწინება საკმარისი არ არის, რადგან ტურისტული გამოყენების შესაძლებლობა ერთდროულად განისაზღვრება როგორც თავად მემკვიდრეობითი რესურსის ღირებულებით, ისე მისი ვიზიტორთათვის ხელმისაწვდომობისა და გამოყენებისათვის საჭირო პირობებით.

ამ პრობლემის გადასაჭრელად კვლევაში შემუშავდა და საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის სპეციფიკას მოერგო **Megalithic Geoheritage Tourism Assessment Index (MGTAI)**. ინდექსი აერთიანებს ორ ურთიერთდაკავშირებულ კომპონენტს - რესურსულ გეოტურისტულ

**პოტენციალს (RGP) და ტურისტულ მზადყოფნას (TR)** - და მოიცავს ათ კრიტერიუმს. თითოეული კრიტერიუმის 0–5-ქულიანი შეფასებისა და განსხვავებული წონების გამოყენებამ შესაძლებელი გახადა ობიექტების მდგომარეობის ერთიან, 100-ქულიან ინდექსში რაოდენობრივად გამოხატვა.

აბულისა და გოხნარის მეგალითური ობიექტების შეფასებამ აჩვენა მნიშვნელოვანი განსხვავება მათ საერთო გეოტურისტულ პოტენციალსა და ტურისტული გამოყენების მზადყოფნას შორის. აბულმა მიიღო 84.0 ქულა, ხოლო გოხნარმა - 61.0 ქულა. აბულის უფრო მაღალი შედეგი განპირობებულია როგორც მისი რესურსული მახასიათებლების მაღალი შეფასებით, ისე ტურისტული მზადყოფნის შედარებით უკეთესი მდგომარეობით. აბულის RGP-ის მაჩვენებელმა 58.0 ქულა 60-დან შეადგინა, რაც მიუთითებს მის მაღალ წარმომადგენლობითობაზე, უნიკალურობაზე, მთლიანობასა და ავთენტურობაზე, გეოლოგიურ-ლანდშაფტურ, სამეცნიერო, არქეოლოგიურ და კულტურულ ღირებულებებზე.

გოხნარის შემთხვევაში RGP-ის მაჩვენებელმა 46.0 ქულა 60-დან შეადგინა, რაც ასევე ადასტურებს ობიექტის მნიშვნელოვან რესურსულ ღირებულებას. ამასთან, მისი საბოლოო MGTAI მნიშვნელოვნად შეამცირა ტურისტული მზადყოფნის დაბალმა მაჩვენებელმა - 15.0 ქულამ 40-დან. განსაკუთრებით საყურადღებოა ტურისტული ინფრასტრუქტურის მიმართულებით მიღებული 0-ქულიანი შეფასება, რაც მიუთითებს, რომ გოხნარის შემთხვევაში ტურისტული განვითარების ძირითადი შემაფერხებელი ფაქტორი თავად მემკვიდრეობითი რესურსის ხარისხი კი არა, მისი ტურისტული გამოყენებისათვის აუცილებელი პირობების პრაქტიკულად არარსებობაა.

კვლევის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიგნებაა, რომ **მაღალი მემკვიდრეობითი ღირებულება ავტომატურად არ ნიშნავს მაღალ ტურისტულ მზადყოფნას**. სწორედ ამ განსხვავების გამოვლენის შესაძლებლობა წარმოადგენს MGTAI-ის ერთ-ერთ მთავარ პრაქტიკულ უპირატესობას. ინდექსი საშუალებას იძლევა განვასხვავოთ ობიექტის **რესურსული პოტენციალი** მისი **ტურისტული გამოყენების მიმდინარე შესაძლებლობებისგან** და, შესაბამისად, განვითარების პოლიტიკა დაეფუძნოს არა მხოლოდ ობიექტის მნიშვნელობას, არამედ მის რეალურ მდგომარეობასაც.

კვლევის შედეგები ასევე მიუთითებს, რომ აბულისა და გოხნარის მიმართ ერთიანი განვითარების მიდგომის გამოყენება მიზანშეწონილი არ არის. აბულის შემთხვევაში ძირითადი ამოცანაა მაღალი რესურსული პოტენციალის უფრო სრულად გარდაქმნა ორგანიზებულ და მდგრად ტურისტულ პროდუქტად, რაც მოითხოვს ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას, საბაზისო ინფრასტრუქტურის განვითარებას, საინფორმაციო-ინტერპრეტაციული სისტემის გაძლიერებას და ტურისტულ მარშრუტებში ინტეგრირებას. გოხნარის შემთხვევაში კი განვითარების პირველ ეტაპზე პრიორიტეტი უნდა მიენიჭოს საბაზისო ტურისტული მზადყოფნის შექმნას - მისასვლელისა და უსაფრთხოების პირობების გაუმჯობესებას, მინიმალური ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბებას და ობიექტის შესახებ საინფორმაციო-ინტერპრეტაციული რესურსების შექმნას.

ამასთან, მეგალითური მემკვიდრეობის ტურისტული განვითარება უნდა განხორციელდეს **დაცვა-გამოყენების ბალანსის პრინციპზე** დაყრდნობით. ტურისტული ინფრასტრუქტურის განვითარება არ უნდა გახდეს ობიექტების ავთენტურობის, არქეოლოგიური მთლიანობის ან ბუნებრივი ლანდშაფტის დაზიანების მიზეზი. შესაბამისად, რეკომენდებულია დაბალი ინტენსივობის, გარემოსთან თავსებადი და ეტაპობრივი ტურისტული განვითარება, რომლის ძირითადი მიზანია მემკვიდრეობის ღირებულების შენარჩუნება და ამავე დროს მისი საზოგადოებრივი და საგანმანათლებლო გამოყენების გაზრდა.

კვლევის სამეცნიერო მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ **MGTAI ქმნის საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის გეოტურისტული პოტენციალის სისტემური და რაოდენობრივი შეფასების ადაპტირებულ ინსტრუმენტს**. შემოთავაზებული მოდელი საშუალებას იძლევა სხვადასხვა ობიექტი შეფასდეს ერთიანი კრიტერიუმებით, შედარდეს მათი რესურსული პოტენციალი და ტურისტული მზადყოფნა და გამოვლინდეს ის კონკრეტული მიმართულებები, რომლებიც საჭიროებს ინტერვენციას.

ამ თვალსაზრისით, MGTAI-ის გამოყენება შესაძლებელია არა მხოლოდ აზულისა და გოხნარის, არამედ საქართველოს სხვა მეგალითური ობიექტების შესაფასებლადაც. მისი შემდგომი გამოყენება უფრო ფართო საველე კვლევებში შექმნის შესაძლებლობას საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობის ობიექტების რანჟირების, პრიორიტეტიზაციისა და გეოტურისტული განვითარების ეტაპობრივი სტრატეგიის შემუშავებისთვის.

საბოლოოდ, კვლევა ადასტურებს, რომ საქართველოს მეგალითური მემკვიდრეობა შეიძლება განიხილებოდეს როგორც გეოტურიზმის, კულტურული ტურიზმისა და მდგრადი ტერიტორიული განვითარების მნიშვნელოვანი რესურსი, თუმცა მისი ტურისტული პოტენციალის რეალიზაცია მოითხოვს არა მხოლოდ ობიექტების პოპულარიზაციას, არამედ მათი ღირებულების მეცნიერულ შეფასებას, დაცვას, ხელმისაწვდომობის გაუმჯობესებას, საინფორმაციო უზრუნველყოფას და ადგილობრივ ტურისტულ სისტემებში გააზრებულ ინტეგრირებას. სწორედ ამ პროცესში MGTAI შეიძლება იქცეს შეფასებისა და გადაწყვეტილების მიღების პრაქტიკულ ინსტრუმენტად, რომელიც აერთიანებს მემკვიდრეობის ღირებულებასა და მის ტურისტულ გამოყენებადობას ერთიან შეფასებით სისტემაში.

#### გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Brilha, J. (2016). Inventory and quantitative assessment of geosites and geodiversity sites: A review. *Geoheritage*, 8, 119–134.
2. Brilha, J., Gray, M., Pereira, D. I., & Pereira, P. (2018). Geodiversity: An integrative review as a contribution to the sustainable management of the whole of nature. *Environmental Science & Policy*, 86, 19–28.
3. Farsani, N. T., Coelho, C., & Costa, C. (2011). Geotourism and geoparks as novel strategies for socio-economic development in rural areas. *International Journal of Tourism Research*, 13(1), 68–81.
4. Farsani, N. T., Coelho, C., & Costa, C. (2014). Geotourism and geoparks: A tool for socio-economic development in rural areas. *GeoJournal*, 79, 39–54.
5. Gray, M. (2008). *Geodiversity: Valuing and conserving abiotic nature* (2nd ed.). Wiley-Blackwell.
6. Hose, T. A. (2012). 3G's for modern geotourism. *Geoheritage*, 4, 7–24.
7. Renfrew, C. (1973). Before Civilization. The Radiocarbon Revolution and Prehistoric Europe. Jonathan Cape, London. 1976 Megaliths, Territories and Populations. *Acculturation and Continuity in Atlantic Europe*, edited by SJ De Laet, 198–220.
8. Richards, G. (2006). Cultural tourism: Global and local perspectives. *Haworth Press*.
9. Richards, G. (2011). Cultural tourism: Global and local perspectives. *Tourism Recreation Research*, 36(3), 299–303.
10. Scarre, C. (Ed.). (2002). *Monuments and landscape in Atlantic Europe: Perception and society during the Neolithic and Early Bronze Age*. Psychology Press.
11. Smith, L. (2006). *Uses of heritage*. Routledge.
12. Štrba, L., Varró, K., & others. (2023). Geosite assessment and geotourism potential: Methodological approaches and applications. *Sustainability*, 15, 9539.
13. Zorlu, K., Polat, S., Yilmaz, A., & Dede, V. (2024). An integrated fuzzy-rough multi-criteria group decision-making model for quantitative assessment of geoheritage resources. *Resources Policy*, 90, 104773.

14. ხოზრევანიძე ნ., ალადაშვილი მ., ქობლიანიძე თ. (2026). გეოტურიზმი და გეომემკვიდრეობის დაცვა: მდგრადი განვითარების და ვიზიტორთა მართვის მოდელები. საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის შრომები.
15. Amir, J. F., & Shaleha, N. (2026). Digitisation of Intangible Cultural Heritage: Raising the Legend of a UNESCO Global Geopark Area. *Udayana Journal of Law and Culture*, 10(1), 102-124.